

Les sources manuscrites de la théorie de la musique
(S. IX-XVI)

München, Bayerische Staatsbibliothek (*D-Mbs*)
Clm 6006, f. 167r-175r
Transcription : Christian Meyer
(mai 2006 – rév. oct. 2017)

167r

¹ Theoremata Musicae magistri Iohannis de muris abbreviata ex Boecii Musica.

² Omnium quidem perceptio sensuum ita sponte ac naturaliter ac naturaliter quibusdam viventibus adest, ut sine his animal intelligi non possit. ³ Boetius clare musicam commendat. Vide eius prologum.

⁴ Ca. 2

⁵ Musicae tria sunt genera. Est enim mundana, humana et instrumentalis. ⁶ Mundana in caelo, elementis et temporibus conspicitur. ⁷ Humana in corporis humani complexione. ⁸ Instrumentalis que vel nervis vel spiritu exercetur.

⁹ Ca. 3

¹⁰ Consonantia que omnem musice modulationem regit praeter sonum fieri non potest. ¹¹ Sonus vero non sine pulsu et percussione, pulsus sine motu esse non potest. ¹² Si enim cuncta sunt

2 BOETH. mus. I, 1 (p. 178, l. 24 - 179, l. 1)

5 cf. BOETH. mus. I, 2

10-13 cf. BOETH. mus. I, 3 (p. 189, l. 15-23)

immobilia non poterit alterum alteri concurrere, ut alterum impellatur ab altero.¹³ Sonus est percussio aeris indissoluta usque ad auditum.¹⁴ Consonantia est dissimilium inter se vocum in unum redacta concordia.

167v

¹⁵ De speciebus inequalitatis Ca. 4

¹⁶ Que vero sunt inequalia quinque inter se modis inequalitatis momenta custodiunt.

¹⁷ Primum genus dicitur multiplex. Est vero multiplex ubi maior numerus minorem in se <totum> habet vel bis vel ter vel quater. Et dicitur duplum, triplum, quadruplum.

¹⁸ Secundum superparticulare dicitur quando maior numerus minorem in se numerum totum continet et unam eius partem vel eius dimidiam, et dicitur proportio sesqualtera, ut 3 ad 2, vel sesquitercia ut 4 ad 3.

¹⁹ Tertium genus fit quando maior minorem continet et aliquantas eius partes. Et si duas, vocatur superbipartiens ut 5 ad 3, si tres, dicitur supertriparciens ut 7 ad 4.

17 proportio dupla : 2 ad 1, 12 ad 6 ; tripla : 6 ad 2 ; quadrupla : 8 ad 2 *marg.*

18 sesqualtera : 3 ad 2 ; sesquitercia : 4 ad 3 *marg.*

19 superbipartiens : 5 ad 3 ; supertripartiens : 7 ad 4 *marg.*

14 BOETH. mus. I, 3 (p. 191, l. 3-4)

16 BOETH. mus. I, 4 (p. 191, l. 6-7)

17 cf. *ibid.* (p. 191, l. 11-12)

18 cf. *ibid.* (p. 191, l. 17-20)

19 cf. *ibid.* (p. 191, l. 23-28)

16 que] quot *cod.*

168r

²⁰Quartum inequalitatis genus est quod ex multiplici et superparticulari coniungitur, quando maior numerus continet in se numerum minorem bis vel ter vel quocienslibet atque eius unam partem aliquam. ²¹Et si eum bis habet et dimidiam partem dicitur duplex sesqualter. | ²²Si minor bis continetur et tertia eius pars dicitur duplex sesquitercius, si ter et dimidia pars dicitur triplex supersesquitertius ut 7 ad 2.

²³Quintum genus inequalitatis dicitur multiplex superpartiens quando maior minorem in se plus quam semel habet et eius plus quam unam aliquam partem. ²⁴Et si bis maior minorem continet et duas eius partes vocatur duplex superbipartiens, ut 3 ad 8, et ter superbipartiens <ut> xi ad 3.

²⁵Quae inequalitatis species consonanciis aptentur. Ca. 5

²⁶Ultima duo relinquuntur. De tribus vero prioribus speculatio facienda est. Primum autem genus plus aliis ad consonantias recepitur.

168v

²⁷Cur multiplicitas et superparticularitas consonantiis deputentur. Ca. 6

²⁸Simplicia plus ad armoniam valent. ²⁹Discreta quantitas in minimo finita est sed in crescendo in infinitum tendit. ³⁰Continua tota quidem finita est | sed per infinita minuitur vel dividitur. ³¹Linea quidem que continua est, infinita semper particione dividitur.

22 duplex sesqualter : 5 ad 2 ; duplex sesquitercius : 7 ad 3 ; triplex sesqualter : 7 ad 2 *marg.*

24 duplex superbipartiens : 8 ad 3 ; triplex superbipartiens : 11 ad 3 *marg.*

20-22 cf. BOETH. mus. I, 4 (p. 191, l. 29 – 192, l. 9)

23-24 cf. *ibid.* (p. 192, l. 11-17)

25-26 cf. Boeth. mus. I, 5

27-31 BOETH. mus. I, 6 (p. 193, l. 3-18, *passim*)

³² Superparciens inequalitas secundum Pithagoricos non est adaptata musicis armonicis. Ptolomeus vero applicuit.

³³ Quae proportiones musicis consonanciis aptentur. Ca. 7

³⁴ Omnes musice consonanciae aut in dupli, aut in triplici, aut in quadrupla, aut in sesquialtera, aut in sesquitercia proportione consistunt.

³⁵

Sesquitercia	dyatesseron	4
Sesquialtera	dyapenthe	5
Dupla	dyapason	2
Tripla	dyapenthe ac dyapason	
Quadrupla	bisdyapason	

³⁶ Quid sit sonus, quid intervallum, quid concinentia. Ca. 8

³⁷ Sonus est vocis caus emmeles, i. aptus melo in unam intensionem. Et similiter diffinitur phtongus *phtongos*.

³⁸ Intervallum est soni acuti gravisque distantia.

169r

³⁹ Consonantia est acuti soni + gravisque mixtura suaviter uniformiterque auribus accedens.

⁴⁰ Dissonantia est duarum sonorum sibimet permixtorum ad aurem veniens aspera atque iniocunda percussio.

⁴¹ Non sensus sed rationis iudicium est eligendum. Ca. 9

⁴² Auditus est necessarius quia sine eo sonorum iudicium haberi non potest. ⁴³ Sed iudicium est rationis sensus debilitate sepe impeditur. ⁴⁴ Est autem auditus rationis famulus.

³² cf. BOETH. mus. I, 6 (p. 194, l. 14-17)

³³⁻³⁵ cf. BOETH. mus. I, 7 (p. 194)

³⁴ consistunt] consistit *cod.*

³⁶⁻⁴⁰ cf. BOETH. mus. I, 8 (p. 195)

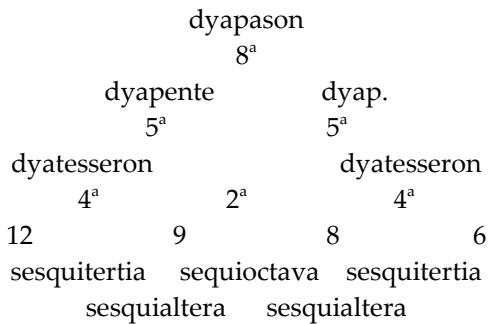
⁴¹⁻⁴⁴ cf. BOETH. mus. I, 9 (p. 195-196)

⁴⁵ Pithagoras proportiones quomodo invenerit. Ca. X

⁴⁶ Quoniam esset anxius de sonorum proprietate invenienda, preterit officinam fabrilem. ⁴⁷ Audiens malleorum consonantias intrat et perspexit et ^{5^{um}} abiecit, ⁴⁸ quatuor reservans qui se habebant in pondere tali : 12, 9, 8, 6. ⁴⁹ Primus fuit in duplo maius ^{4^{to}}. ^{2^{us}} continebat ^{4^{um}} et alteram eius partem. Vide in figura.

169v

⁵⁰ [fig. 1]

⁵¹ Quibus modis Pithagoras proportiones consonantiarum repperit. Ca. XI

⁵² Pithagoras omnibus instrumentis musicalibus applicatis, nullam repperit dissonantiam sicut patet in capitulum XI Boecii.

⁵³ Divisio vocum. Ca. XII

⁵⁴ Omnis enim vox aut syneches est, que continua, aut diastematice, i. que cum intervallo est suspensa.

⁴⁵⁻⁴⁹ cf. BOETH. mus. I, 10 (p. 196-198)

⁵⁰ IOH. MUR. spec. 1, figura A (p. 176)

⁵¹ cf. BOETH. mus. I, 11 *tit.* (p. 198, l. 9-10)

⁵³ cf. BOETH. mus. I, 12 *tit.* (p. 199, l. 1)

⁵⁴ BOETH. mus. I, 12 (p. 199, l. 3-4)

⁵⁵ Infinitatem vocum humana natura finivit. Ca. XIII

⁵⁶ Hoc in capitulum patet.

170t

⁵⁷ Quis sit modus audiendi. Ca. 14

⁵⁸ Sicut in voce fit quemadmodum in aqua si lapis magnus mergitur. Vide Boecium plene in eodem.

⁵⁹ De ordine theorematum. Ca. 15

⁶⁰ Omnis cantilena texitur aut diatonico, aut cromatico, aut enarmonico.

⁶¹ De consonanciis proportionum, de tono et semitonio. Ca. 16.
62

Dyapason	in dupla	1 2
Dyapenthe	sesquialtera	2 3
Dyathesseron	sesquitertia	3 4
Tonus in quo non est consonantia	sesquioctava	8 9
Dyapason et dyapenthe	tripla	2 4 6
Bisdiapason	quadrupla	2 4 8
Dyatesseron et dyapenthe	dyapason faciunt	2 3 4

⁶³ [fig. 2]

dyap \langle ason \rangle ; dupla ; 2

⁵⁵ BOETH. mus. I, 13 *tit.* (p. 199)

⁵⁷ BOETH. mus. I, 14 *tit.* (p. 200)

⁵⁸ cf. BOETH. mus. I, 14 (p. 200, l. 9) ; cf. Comm. Boeth. II, p. 222 (dicit enim, quod ita est de vocibus, sicut est de iactu lapidis in aquam stativam vel quietam, quia cum projectus eminus lapis in aquam demergitur).

⁵⁹ cf. BOETH. mus. I, 15 *tit.* (p. 200)

⁶⁰ BOETH. mus. I, 15 (p. 24-25)

⁶¹ BOETH. mus. I, 16 *tit.* (p. 201)

170v

⁶⁴ [fig. 3]
dyapason ; 8 ; dupla ; 1 2

⁶⁵ [fig. 4]
dyapenthe ; 5 ; sesquialtera ; 2 3

⁶⁶ [fig. 5]
dyatesseron ; 4 ; sesquitercia ; 3 4

⁶⁷ [fig. 6]
tripla ; dyapason ac dyapenthe ; 2 4 6 ; dyapason dupla ; dyapenthe
sesquialtera

⁶⁸ [fig. 7]
dupla dyapason ; dyathesseron ac dyapenthe

⁶⁹ 5um theorema. ⁷⁰ Debet dyatesseron dyapenthe in tono superare.
2 4 3

⁷¹ Pro medio inveniendo multiplica extrema adinvicem ^{+ et radix} numeri producti radix⁺.

171r

⁷² Has tres melodias numeros dare clarificantes.

⁷³ Que dyapenthe sonat dyapason debet superare.

⁷⁴ A [fig. 8]
octava ; dyapason proportio dupla ; dyapenthe 5ta ; proportio
sesquialtera ; 5^a 5^a ; dyatesseron 4 ; tonus 2^a sesqui8 ; 12 9 8 6

⁷⁵ B [fig. 9]
multiplices augmentate ; superparticulares diminute.

⁷² IOH. MUR. spec. 1, 68 (p. 176)

⁷³ IOH. MUR. spec. 1, 78 (p. 177)

⁷⁴ IOH. MUR. spec. 1, figura A (p. 176)

⁷⁵ IOH. MUR. spec. 1, figura B (p. 177)

⁷⁶Theorema.

⁷⁷Ad in plus dyapenthe dyatesseron stare.

⁷⁸[[fig. 10](#)]

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13

6 est minor quam 5

5

4

3 a tribus. Maior est denominatio quam 2^a, ideo 3^a
minor <quam> 2^a.

⁺ ... ⁺

2 a duobus.

⁷⁹Theor.

⁸⁰Dyatesseron tunc veluti minimam resonare.

⁸¹Dyapason est maior dyatesseron minor.

⁸²[[fig. 11](#)]

8

5 tres

4 in natura

⁸³Et dyapason habent dyapenthe dyatesseron iuncta creare.

⁸⁴Alia (?) probat quartum theorema.

171v

⁸⁵[[fig. 12](#)]

$9^*2 = 18$; $8^*2 = 16$; $<16> 17$ (medius) 18

⁸⁶[[fig. 13](#)]

tonus : 9/8 ; medium non habet

⁷⁷ IOH. MUR. spec. 1, 94 (p. 178)

⁸⁰ IOH. MUR. spec. 1, 101 (p. 178)

⁸³ IOH. MUR. spec. 1, 106 (p. 179)

⁸⁷ Costa dyameter maior costa minore 2 costis

⁸⁸ [fig. 14] Multiplices proportiones.

dupla ; tripla, quadrupla, quintupla, sextupla, septula, octupla,
noncupla, decupla, undecupla, duodecupla, trecupla
sesqui -altera, -3^a, -4^a, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12^a

⁸⁹ [fig. 15] Superparticulares proportiones

$2^*9 = 18$; $2^*8 = 16$
16 17 19

⁹⁰ Ac in plus dyapenthe quam dyatesseron stare

⁹¹ Et diatesseron veluti minimam resonare

⁹² Et dyapason habent dyapenthe dyatesseron iuncta creare

⁹³ 5ta Debet dyatesseron a dyapenthe tono superari

⁹⁴ Regula in mathematica

⁹⁵ Denominatores debent simul iungi.

⁹⁶ Numeratores simul iungi.

⁹⁷ [fig. 16]

ter 4 sunt 12

$3/2 \times 4/3 = 12/6$ dyapason

⁹⁸ [fig. 17]

bis ter sunt 6

$6/9$ (sesqualterum) $6/12$ (dupla)

⁸⁷ cf. IOH. MUR. spec. 1, 151 (p. 181)

⁹⁰ IOH. MUR. spec. 1, 94 v. *supr.*

⁹¹ IOH. MUR. spec. 1, 101 v. *supr.*

⁹² IOH. MUR. spec. 1, 106 v. *supr.*

⁹³ IOH. MUR. spec. 1, 110

⁹⁹ [fig. 18]

additio

 $3/2 - 4/3 = 9/8$ tonus ; minus numerus¹⁰⁰ Regula.

¹⁰¹ Si duo numeri in aliqua proportione se habent et augmentur per unum numerum tunc numeri procreati faciunt eundem numerum.

2, 2/1, 4/2

¹⁰² [fig. 19]

2-4-8 (duple)

2-4-8 (quadrupla ; medium ; dupla, dupla)

 $4 \times 6/3$ (dupla) = 24/12 (dupla)¹⁰³ [fig. 20]

sesquioctava

 $(8/9) \times 2/2 = 18/16$

2 est pars octava 16 ; quia dessumptum sunt 18

Sesquisextadecima : 16 17

172r

¹⁰⁴ Augmentum numeri sumitur primo a binario <incipiens>.¹⁰⁵ C [fig. 21]

2	4	6	8	10	12	14	16	18	20	22	24	26
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
2 ^a	3 ^a	4 ^a	5 ^a	6 ^a	7 ^a	8 ^a	9 ^a	10 ^a	11 ^a	12 ^a		
sesqui-												

¹⁰¹ cf. IOH. MUR. spec. 1, 123¹⁰⁴ sumitur *dub.*

¹⁰⁶ [fig. 22]

sesquisepta : 12/10
sesquiquinta : 10/8

¹⁰⁷ X^a conclusio.¹⁰⁸ D [fig. 23a]

A primo ad ultimum, i. a 16 ad 18 cum una 16^a
sesqui8^a tonus – sesqui17^a cum una sesqui18^a equalis est sesqui16^a

sesqui16^a – sequi 17^a
16 17 18 18^{<1/16>}

256 272 288 289

(multiplica 16 in se et pervenient 256)

Prima pars figure

¹⁰⁹ [fig. 23b]

A principio ad tertium est a 17 ad 19 cum una 17^a
ad 19 cum una 8^a tonus – sesqui8^a cum una 17^a equalis sesqui17^a

sesqui17

sesqui17^a – sesqui18^a
17 18 19^{<1/17>} 19^{<1/8>}

289 306 324 325^{<1/2>}

Secunda pars figure

¹¹⁰ Inque pares partes non posse tonum mediari.¹¹¹ [fig. 24a et b]

costa, diameter

¹¹² Est semis et duplex tonus in dyatesseron vere.

110 IOH. MUR. spec. 1, 118 (p. 180)

112 IOH. MUR. spec. 1, 155 (p. 182)

¹¹³ Primus octuplus est 8. 2us fit per multiplicationem 8 in se ut octies 8 qui sunt 64. 3us invenitur sic : multiplica 8 per 64 et erit 512.

¹¹⁴ [fig. 25]

dyatesseron
 ditonus – tonus cum semitonium
 tonus 1us – tonus 2us – semitonium
 192 216 243 256
 8^a 8^a 8^a 8^a
 24 27 30^{3/8} 32
 64 81
 ut re mi fa
 9 sesquitercia 12

172v ¹¹⁵ 4/3, 12/9 : dyatesseron.

¹¹⁶ Diatesson constat ex duobus tonis et semitonio.

¹¹⁷ Dyatesseron sunt due sesqui^{8^{ve}} et tertia imperfecta.

¹¹⁸ Semitonium quasi dimidius tonus tunc dicitur a *semis* quod est imperfectus quasi imperfectus tonus.

¹¹⁹ Sed diapente tonos tres et semis dico tenere.

¹²⁰ Bina semitonia cum 5 tonis dyapason.

¹²¹ 4^a et 5^a faciunt octavam.

¹²² [fig. 26]

continetur dupla
 sesqualtera 4^a
 12 8 6
 5^a sesquitercia

¹¹⁸ cf. IOH. MUR. spec. 1, 158 (p. 182)

¹¹⁹ IOH. MUR. spec. 1, 177 (p. 183)

¹²⁰ IOH. MUR. spec. 1, 181 (p. 183)

¹²³ *Igitur erunt ibi sex toni quia duo semitonia faciunt unum tonum quia semitonium non potest mediari⁺.*

¹²⁴ *Que sunt parte<s> toni.*

¹²⁵ *Quaero toni quales <sint> partes<. Sunt inequaless> X theorema.*

¹²⁶ *Ergo semitonium minus in numeris reperire. XI*

¹²⁷ *Regula mathematicorum : ⁺per 2 sit numerus productus est 2^a pars⁺.*

¹²⁸ [fig. 27]

						sesqui ³ ^a	
81		^{+a⁺}	4	81	256	differentia duplata	
72	di-					semitonium	
	to-	⁺ ... ⁺				minus	
	nus						13 26
64			3	64	243		
8 ^a pars 8					273 ^{3/8}		

¹²⁹ [fig. 28]

$$\begin{array}{rcl} \times & 18 & = 234 \\ 13 & \times & 17 = 221 \\ & \times & 16 = 208 \end{array}$$

¹³⁰ *Subtractio fit per modum divisionem in fractis.*

173r

¹³¹ *Unde semitonium maius ostendo invenire.*

¹²³ cf. IOH. MUR. spec. 1, 186 (p. 183 : Nec ex hoc infertur: ergo ex sex tonis per equipollentiam ; in quo plures tam antiqui quam moderni falluntur, quoniam tonus non potest dividi in duo media aequalia, sicut patet per sextam.)

¹²⁵ IOH. MUR. spec. 1, 187 (p. 184)

¹²⁶ IOH. MUR. spec. 1, 195 (p. 184)

¹³¹ IOH. MUR. spec. 1, 206 (p. 185)

¹²³ semitonia] semitonii *cod.*

¹²⁷ mathematicorum] mathematicarum *cod.*

¹³² [fig. 29]

		tonus		
		semitonium minus		
		differentia		
		104		139
1944		2048		2187
243		256		273 ^{3/8}
8 ^a			differentia	
			differentiarum	
		35		

¹³³ Unde maior differentia ibi est maius semitonium.173v ¹³⁴ Theorema 13. Sex ostendo tonos dyapason non dare plenos.¹³⁵ [fig. 30] G

Sex toni continui						
	primus	secundus	tertius	quartus	quintus	sexus
	tonus					
Primus	8	9				
octuplus						
2 ^{us}	64	72	81			
3 ^{us}	512	576	648	729		
4 ^{us}	4096	4608	5184	5832	6561	
5 ^{us}	32768	36864	41472	46656	52488	59049
sexus	262144	294912	331776	373248	419904	472392
						53144

¹³⁴ IOH. MUR. spec. 1, 218 (p. 186)¹³⁵ IOH. MUR. spec. 1, figura G (p. 186)

¹³³ unde *dub.*

¹³⁶ Semper superior numerus est octava pars inferius.

¹³⁷ Dupla : 262144/524288.

¹³⁸ Non ex quinque tonis duplex dyatesseron esse.

¹³⁹ Intendere : quando 8^a pars additur numero tunc fit intensio. Remittere : in gravi trahere quartam partem.

¹⁴⁰ [fig. 31] H.

	5 toni continui				
	duplex dyatesseron				
	diatessaron		diatesseron		
			43690 ^{2/3}		
			58254 ^{2/3}		
	1 ^{us} tonus	2 ^{us} tonus	3 ^{us} tonus	4 ^{us} tonus	5 ^{us} tonus
octuplus	32768	36864	41472	46656	52488
3 ^a pars	10922				
8 ^a pars	4096	4608	5181	5832	6561

174r

¹⁴¹ [fig. 32] I.

	duplex diathessaron 5 toni			
	differentia			
	597			
	dyapente intensa		dyapente remissa	
32768	43690		44287	59049
3 ^a pars	10922 <2/3> addenda			4 ^a pars
14762 ^{<1/4>}				

¹⁴² Est ex praedictis coma reperire.

¹⁴³ Coma quando habetur perfecta 2^a.

¹⁴⁴ Duo semitonia dempta a tono : residuum erit coma.

¹³⁸ IOH. MUR. spec. 1, 227 (p. 187)

142 IOH. MUR. spec. 1, 250 (p. 189)¹⁴³ Coma quando habetur perfecta
2^a.

¹⁴⁴ Duo semitonia dempta a tono : residuum erit coma.

¹⁴⁵ [fig. 33]

diapason : 524288/262144
sex toni : 531441/262144
coma : 531441/524288

524288
262144 531441

174v

¹⁴⁶ [fig. 34]

bis dyapason cum dyapenthe
monocordum Iohannis Muris
Dyapason – dyapason – dyapente
b c d e f g h i k l m n o p q r s t v
(b) c d e f g h i k l m n o p q r s t v
a h c d e f g a h c d ee ff gg aa
19 corde. Instrumentum Iohannis Muris

175r

¹⁴⁷ [fig. 35]

tonus

dytonus

dyatesseron

dyapenthe

tonus cum dyapenthe

bis dyatesseron

dyapason 8^a

<diapason> cum tono

<diapason> cum dytono

<diapason> cum dyatesseron

<diapason> cum dyapente

bis dyapason

quadruplex dyapason

tritonus cum semitonio

dytonus cum semitonio

dytonus

tonus

